

Draagvlak in een veranderende samenleving

Eind 2010 werden forse bezuinigingen op het natuurbeleid in Nederland in gang gezet. Door tientallen jaren van goede samenwerking tussen overheid en natuurorganisaties ging een dikke streep. Er kwamen acties, maar een fel protest uit de samenleving ontbrak. Nu, aan het begin van 2013, lijkt de situatie iets gunstiger: een nieuw, lichtgroen kabinet. Maar de signalen zijn duidelijk geweest: zonder draagvlak is de positie van natuurbescherming kwetsbaar en dat draagvlak is er niet vanzelf. Daarom in deze bijdrage een analyse van het draagvlak voor natuurbescherming. Hoe staat het met dat draagvlak? Welke opgaven brengt dat mee voor de natuurbescherming?

Om die vragen te beantwoorden bespreken we allereerst een aantal belangrijke trends in de verhouding tussen natuurbescherming, politiek en maatschappij. Om te beginnen de ontwikkelingen in het draagvlak zelf.

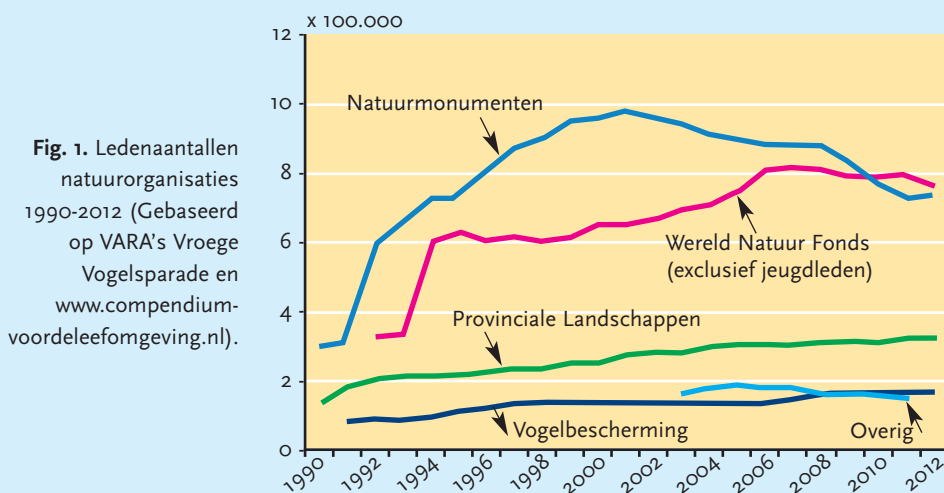
In een democratie beïnvloeden de meningen in de maatschappij de politiek en vice versa. De media spelen daarbij een belangrijke en actieve rol. Dat geldt net zozeer voor natuurbescherming als voor andere maatschappelijke vraagstukken. De politieke discussies over het natuurbeleid kunnen dan ook niet los worden gezien van het maatschappelijk draagvlak.

De brede politieke consensus over de introductie van de EHS in 1990 en de bloeiperiode voor natuurbescherming die daarop volgde waren mede te danken aan het brede draagvlak onder de bevolking. Tussen 1970 en 2003 groeide het aantal leden van landelijke natuur- en milieuorganisaties met 444%; in 2003 bereikte het een unieke hoogte van 4,1 miljoen leden. Daarna is er sprake van een lichte daling,

maar eind 2011 hadden natuur- en milieuorganisaties nog altijd 3,8 miljoen leden, waarvan ruim de helft afkomstig van natuurorganisaties (fig. 1). Ook in internationaal verband is dit een ongekend groot percentage leden, groter dan in enig ander Europees land. Van de Nederlanders vindt 95% natuurbescherming belangrijk. En terwijl 10% hierop wil bezuinigen, is juist 16% hier pertinent op tegen (fig. 2). Ook positief is dat groene organisaties kunnen rekenen op de actieve inzet van circa 75.000 vrijwilligers voor landschapsbeheer en tellingen. Dit aantal is stabiel tot stijgend, ook de laatste jaren. Zo zag Landschapsbeheer Nederland (LBN) haar vrijwilligers van 17.000 in 1993 groeien via 30.000 in 2005 tot 35.000 vrijwilligers in 2012. Ook voor wat betreft de Natuurwerkdag is sprake van continue groei, met in 2011 een nieuw record van 13.000 vrijwilligers die op meer dan 370 locaties actief waren (persoonlijke mededeling LBN). Het algemene beeld van het draagvlak is dus nog altijd positief. Toch zijn er de afge-

lopen jaren steeds meer barsten zichtbaar geworden en is de consensus deels schijn gebleken. De beleidsprioriteit die burgers volgens enquêtes toekennen aan natuurbescherming daalt al 10 jaar. De tijd dat natuur en milieu hoog scoorden als urgente problemen is voorbij en andere thema's – economie, veiligheid, gezondheid – kregen meer aandacht van politiek en publiek. Die dalende prioriteit heeft waarschijnlijk verschillende oorzaken: de meeste Nederlanders zijn tevreden over de natuur in Nederland, andere politieke problemen en de economische recessie zijn sterker op de voorgrond getreden, en ook de professionalisering, juridisering en technocratisering van het beleid – neven-effect van het succes van de EHS – dragen niet bij aan een sterk engagement van burgers.

Ook op lokaal niveau is sprake van toenemende weerstand (Buijs, 2009a; de Groot et al., 2012; Kuindersma et al., 2007). De laatste jaren lijkt verzet verder toegeslagen, ook met discussies over de omgang met dieren zoals ganzen, zwijnen, damherten en grote grazers (Mattijssen et al., in press). Natuurbeheerders en lokale partijen blijken niet altijd dezelfde visie te hebben op doelen en methoden van natuurbeheer. Met name de nadruk op abstracte ecosystemen en het daarvoor kappen van bomen stuitte veel bewoners tegen de borst (Buijs, 2009b). Deze conflicten werden echter vaak gezien als incidenten. Alhoewel in lokale media regelmatig kritisch werd gesproken over de plaatselijke uitvoering van het natuurbeleid, drongen deze discussies niet door tot de landelijke media. Daardoor waren zulke kritische geluiden niet in staat om de schijnbare consensus over de uitvoering van het natuurbeleid te doorbreken. Door die schijnbare consensus werden natuurbeheerders te weinig uitgedaagd om hun doelen en middelen kritisch te blijven onderzoeken en ter discussie te stellen in maatschappelijk debat. De nadruk kwam te liggen op informeren en uitleggen, waardoor inhoudelijke discussies over de waarden en doelen achter het natuurbeheer werden verwaarloosd. Deze opstelling voedde het idee van 'elite-natuur'. Er werden dus barsten zichtbaar in het maatschappelijk draagvlak, maar deze zijn veel minder scherp dan de voormalige staatssecretaris Bleker en sommige media hebben gesuggereerd. De politieke consensus van een paar jaar geleden is doorbroken en het is duidelijk geworden dat bin-

Voorbeeld van burgerinitiatief:
Tijdens de actiedag 'Hart voor natuur' in januari 2012 vormden mensen in het Nationaal Park Veluwezoom een hart in de sneeuw (foto: Natuurmonumenten/Gerard van Daalen).

vlak voor natuurbeleid, spreekt men zich sindsdien in veel fellere bewoordingen uit en verzet men zich tegen voorgestelde beleidswijzigingen. Het veronderstelde draagvlak voor het 'oude' natuurbeleid wordt hierbij gebruikt als argument tegen de recente 'natuurverkwanseling' onder Bleker. Deze visie wordt niet alleen door veel natuurorganisaties uitgedragen, maar wordt ook door veel burgers verwoord in discussies op internetfora zoals Joop.nl en Nu.nl.

2. Op internetfora wordt soms ook beargumenteed dat er juist teveel nadruk op maatschappelijk draagvlak wordt gelegd (de visie 'biodiversiteit boven draagvlak'). In tegenstelling tot in de andere visies wordt draagvlak niet als een normatief ideaal gezien, maar als een risico voor de ontwikkeling en bescherming van 'echte natuur'. Hoewel deze visie tot enkele jaren geleden dominant was in veel discussies, lijkt hij in de maatschappelijke debatten op z'n retour. Desondanks heeft hij nog relatief veel aanhangers binnen de natuurbescherming zelf.

Naast deze visies zijn er drie standpunten die een meer kritische toon aanslaan ten opzichte van het natuurbeleid zoals dit lang gangbaar is geweest.

3. Zo is de visie die een kloof ervaart tussen natuurbeleid en de beleving van burgers aanzienlijk kritischer over het in de afgelopen decennia gevoerde natuurbeleid. Er is in deze visie wel draagvlak aanwezig voor natuurbehoud in algemene zin, maar dit draagvlak wordt verspeeld door de specifieke keuzes die gemaakt worden bij de

nen de maatschappij verschillende visies bestaan op het belang en de gewenste richting van het natuurbeheer.

Verschillende visies

De polarisatie van het draagvlak maakt het voor de natuurbeweging van groot belang om een goed beeld te krijgen van de verschillende visies die binnen de maatschappij bestaan op noodzaak en richting van de natuurbescherming. Mede door de grote omslag in het natuurbeleid onder Bleker is hierover de laatste drie jaar veel discussie gevoerd, ook in de media. Op basis van een analyse van deze discussies tussen

2009 en 2012 komen wij tot een vijftal verschillende samenhangende visies ('discoursen').

1. De visie die het meeste wordt gebruikt in discussies kan samengevat worden als 'er bestaat breed draagvlak voor natuurbeleid'. Men is over het algemeen positief over het natuurbeheer zoals dat bestond tot het aantreden van Bleker en daarom zeer kritisch over de voorgestelde wijzigingen daarin. Na het aantreden van Bleker zien we een duidelijke verschuiving optreden: waar aanhangers van deze visie eerst een gematigde toon aansloegen met een overwegend positief beeld van het draag-

Fig. 2. Thema's waarop volgens respondenten wel (links) en niet (rechts) bezuinigd mag worden (bron: van Groenestein & Verheggen, 2010).

Op welke onderwerpen mag wel bezuinigd worden?

*(aandacht voor zwakkeren)

Op welke onderwerpen mag zeker niet bezuinigd worden?

*(aandacht voor zwakkeren)

lokale invulling. Hierbij wordt gesteld dat deze invulling onvoldoende aansluit bij de natuurbeleving van burgers, waardoor het draagvlak voor het natuurbeleid in algemene zin uiteindelijk ook afneemt. Hierbij worden termen gebruikt als 'elite-natuur', en wordt kritiek geuit op 'technocratische' natuurbeschermers die te weinig rekening zouden houden met natuurbeelden, belangen en visies die onder de bevolking leven: 'ecologen lijken het primaat over natuur te krijgen.' Niet zelden hangt deze visie samen met kritiek op het veronderstelde top-down opereren van terreinbeherende organisaties die daarbij een taal gebruiken die niet aansluit op de bevolking.

4. Volgens de visie 'Nederland op slot' is de natuurwetgeving in Nederland te streng. Deze wetgeving conflicteert met de belangen van (agrarische) ondernemers en omwonenden: 'er mag hier helemaal niets meer.' Er is kritiek op de juridisering van het natuurbeleid – dat 'verlamdend' en 'rigide' zou zijn – en men pleit voor een versoepeling van de regelgeving. In deze visie bestaat er wel draagvlak voor natuurbescherming in algemene zin, maar de uitvoering moet wel 'haalbaar en betaalbaar' zijn.

5. De visie 'Bestuurlijke onwil' onderscheidt zich sterk van de andere visies, doordat zij gebaseerd is op een zeer cynisch beeld van de relatie tussen overheid en burgers. Omdat grote natuurorganisaties hierbij over één kam worden geschoren met overheden, worden ook zij zeer wantrouwend bekeken. Volgens deze visie is natuurbeheer een voorbeeld van een 'linkse hobby', waarbij overheden en terreinbeherende organisaties eenzijdig bepalen hoe zij met natuur omgaan. De mening van burgers wordt hierbij niet serieus genomen. Hierdoor ontbreekt een breed maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid. Dit is ook de enige visie waarin niet alleen draagvlak ontbreekt voor de uitvoering van het natuurbeleid. Ook natuurbescherming an sich krijgt weinig tot geen prioriteit.

Draagvlak in praktijken

Wat betekent deze diversiteit in visies op draagvlak voor natuurbescherming voor de toekomst? Hoe burgers denken over natuur is niet alleen afhankelijk van beelden en discussies in media en beleid, maar berust evenzeer op de manier waarop ze in de praktijk met natuur en beleid omgaan. Voor de meeste Nederlanders is natuurrecreatie een belangrijke –

	1999	2003	2007
Openluchtrecreatie	76	81	80
Waarvan:			
Laag opgeleid	67	70	68
Middelbaar opgeleid	83	87	84
Hoog opgeleid	91	94	93

Tabel 1. Deelname van de Nederlandse bevolking (in procenten) aan openluchtrecreatie* in de tijd en naar opleidingsniveau, bevolking van 18 jaar en ouder, 1999-2007 (naar SCP, 2011; bron: SCP (AVO '99 – '07).

* Bezoek aan stadspark of -bos, aangelegd recreatiegebied en/of (beschermd) natuurgebied, minimaal eenmaal in twaalf maanden

misschien wel dé belangrijkste – activiteit. Recreatie in groene gebieden is wijdverbreid en stabiel in de tijd (tabel 1). De meeste van deze recreanten zijn tevreden met het natuuraanbod en ook best bereid tot steun aan natuurbeheersorganisaties in de vorm van donatie of lidmaatschap.

Natuur is voor hen een vanzelfsprekende kwaliteit van de leefomgeving. Misschien wel iets té vanzelfsprekend, want zij hebben weinig oog voor politieke en fysieke bedreigingen van de gewaardeerde natuur. Niettemin vormt deze grote groep van recreanten ook in de komende jaren een stabiele, zij het niet al te actieve steunpilaar voor natuurbescherming. Op de langere termijn is er overigens wel enige reden tot zorg: terwijl de natuurrecreatie van volwassenen stabiel is, zijn er sterke aanwijzingen dat de tijd die kinderen buiten doorbrengen ongeveer is gehalveerd in de afgelopen drie decennia (van den Boorn, 2007).

Een meer actieve natuurbetrokken praktijk is het vrijwilligerswerk. Al zijn de aantallen beperkt in vergelijking met recreatie, ook hier vinden we stabiele aantallen en in sommige opzichten zelfs groei. Door hun praktische werk in natuur en landschap zijn vrijwilligers intensiever betrokken bij natuurbeheer. Via hun sociale netwerken verspreiden hun ideeën over natuur zich

over grotere groepen van de bevolking en hun betekenis voor het maatschappelijk draagvlak is daarom substantieel. Ook al is er sprake van enige vergrijzing, die betekenis zal zich de komende jaren waarschijnlijk voortzetten. Wel verandert het karakter van vrijwilligerswerk. Vrijwilligers worden gemotiveerd door een combinatie van morele en emotionele betrokkenheid bij de bescherming van natuur en landschap, de persoonlijke zingeving en expressie van de eigen identiteit en sociale contacten. Misschien is tegenwoordig voor veel vrijwilligers 'mooie natuur' niet langer het doel en vrijwilligerswerk het middel, maar omgekeerd, sociaal bezig zijn met anderen het doel en natuurbehoud het middel.

Burgerinitiatieven

Een vorm van vrijwilligerswerk die nieuw elan heeft gekregen zijn de autonome natuurinitiatieven van burgers, los van bestaande natuurorganisaties. In de vorm van 'burgerinitiatieven' gaan burgers zelf actief aan de slag met de bescherming of ontwikkeling van natuur en landschap in hun woonomgeving, inclusief de benodigde politiek-bestuurlijke en juridische acties. Volgens verschillende studies is dit een vorm van actie die – samenhangend met de trend naar een energieke samenleving – steeds meer op de voorgrond treedt (WRR, 2012). Ook zijn er de afgelopen jaren vele burgergroepen opgestaan die zich hebben verzet tegen de concrete uitvoering van het natuurbeleid op lokaal niveau. Dit hoeft echter niet altijd schadelijk te zijn voor het draagvlak. Kritiek stimuleert zowel natuurbeschermers als omwonenden om na te denken over het belang van natuur en het kan aanzetten tot het actief vormgeven van hun emotionele betrokkenheid.

Ander voorbeeld van burgerinitiatief: 'Guerilla gardening'.
(foto: Axel Unger)

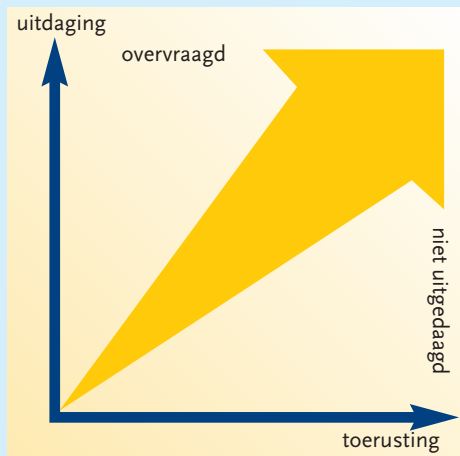
De meeste burgerinitiatieven ontstaan vanuit de behoefte om zelf aan de slag te gaan met natuurbescherming. Dergelijke initiatieven zijn dan ook vaak gebaseerd op de bovenbeschreven visie 'breed draagvlak voor natuurbeleid'. Deze burgerinitiatieven worden vaak gezien als een aanvulling of correctie van bestaande bestuurlijke en politieke systemen en van de markt. Ze kunnen maatwerk en kostenbesparing opleveren. Op dit laatste wordt momenteel bestuurlijk zwaar ingezet, gezien de omarming van burgerinitiatieven als instrument voor bezuiniging.

Vaak wordt verondersteld dat burgerinitiatieven vanwege hun bottom-up aanpak een grotere democratische legitimiteit hebben dan die van natuurorganisaties. Dit is echter de vraag. Over het algemeen zijn dergelijke initiatieven gebaseerd op een specifieke groep van de bevolking (SCP, 2011) en daarmee zeker niet meer representatief voor de gehele Nederlandse bevolking dan bestaande natuurorganisaties. Wel kunnen burgerinitiatieven een groter lokaal draagvlak hebben en vooral ook actief creëren. Een tweede dilemma betreft de doelen van het natuurbeheer. De beperkte kennis hierover wijst erop dat de natuur- en landschapsdoelen die de vrijwilligers voor ogen hebben vaak afwijken van de beleidsmatig vastgestelde natuurdoelen.

Uitdaging en toerusting

Waar en wanneer ontstaan eigenlijk dergelijke initiatieven? Meestal hebben initiatieven betrekking op onderwerpen die 'dichtbij het dagelijks leven staan' en waarvoor een concrete en persoonlijke aanleiding bestaat of een relatie met eerdere of huidige professionele werkzaamheden. Initiatieven komen vaak voort uit een gevoel van verbondenheid met een gebied of plek, een streek of een lokale gemeenschap. Daarnaast gaan ze vaak uit van integraliteit en worden er verschillende doelen en thema's met elkaar gecombineerd. Dan is bijvoorbeeld verbetering van leefbaarheid het doel, waarbij beheer van natuur en landschap in de leefomgeving één van de aandachtspunten is (van Dam et al., 2011). Burgers kunnen geïnspireerd worden door aansprekende voorbeelden en innovaties, zoals 'guerilla gardening', wijkprojecten met groene daken of vlindertuinen en natuurspeelplaatsen.

Daarnaast moeten burgers ook het gevoel hebben dat ze daadwerkelijk een succesvolle bijdrage kunnen leveren. In termen van de WRR (2012): betrokkenheid ont-

staat bij een juiste verhouding tussen uitdaging en toerusting (fig. 3). Essentieel daarbij is dat zowel de ervaren uitdaging als de ervaren toerusting sterk kan verschillen tussen individuen en sociale groepen. Sommigen zien een uitdaging in het planten van een paar bomen, anderen in het initiëren van grootschalige vernieuwing. Sommigen kunnen in hun eentje een netwerk van honderden vrijwilligers initiëren; anderen kennen uitstekend de weg in de juridische aspecten van het natuurbeheer.

Opgaven

Deze analyse stelt tenminste vijf opgaven aan overheid en natuurorganisaties om het draagvlak voor natuurbescherming te behouden en om de natuurliefhebbers in Nederland uit te nodigen om hun betrokkenheid een meer actieve vorm te geven.

1. Recreatief gebruik van de natuur is één van de belangrijkste concrete natuurervaringen van burgers, en daarmee een belangrijke bron van draagvlak. Het is daarom goed dat terreinbeherende organisaties (TBO's) veel ruimte bieden hieraan en ook recreatieve vormen van vrijwilligers blijven promoten. Het is aan te raden dat daarbij actief wordt ingezet op het betrekken van kinderen bij natuur, beginnend bij school, thuis en directe omgeving. We zien dat dit door diverse organisaties wordt opgepakt, maar veel meer is nodig. Natuurbescherming is niet (meer) iets vanzelfsprekends, maar moet door zowel kinderen als volwassenen worden gedragen via recreatie, lidmaatschappen, actieve bijdragen en soms politieke actie.

2. Draagvlak gaat niet alleen over acceptatie van het beleid of over de recreatieve benutting van de natuur, maar ook over actieve betrokkenheid van burgers (Elands & Turnhout, 2009). Het is goed nieuws dat het aantal vrijwilligers nog steeds stijgt. Tegelijkertijd is het een grote uitdaging om deze stijging vol te houden. Vrijwilligers-

Fig. 3. De betrokkenheid van burgervrijwilligers (WRR, 2012).

werk moet aansluiten op leefstijl en levensloop en heeft daarom behoefte aan een grotere differentiatie. Schep voor ouderen de ruimte om taken zorgvuldig en rustig uit te voeren, terwijl er voor pubers vooral mogelijkheden moeten zijn om met elkaar samen te werken. Laat (groot)ouders samenwerken met hun (klein)kinderen, wijkbewoners met elkaar in het park naast hun deur, nieuwe Nederlanders in familieverband in combinatie met een picknick. Een andere verbreding naar laagdrempelige betrokkenheid is het organiseren van activiteiten gericht op natuurbeleving. Geef vrijwilligers bijvoorbeeld de mogelijkheid om te oogsten uit de natuur, zoals hout voor de open haard, kerstbomen of gansenvlees.

3. Burgerinitiatieven en zelforganisatie zijn de nieuwe trends in bestuurlijk Nederland. Het is goed dat ook natuurorganisaties hiermee experimenteren want er moet nog veel geleerd worden over de sociale, bestuurlijke en ecologische consequenties van deze trend (Salverda & van Dam, 2008). Volgens Tonkens & Verhoeven (2011) is er door toenemende samenwerking tussen burgerinitiatieven en instituties sprake van 'sociale opwarming'. In het werken met bewonersinitiatieven ontstaat een partnerschap tussen overheid, natuurorganisaties en burgers. Burgers en professionals werken samen aan een concreet gemeenschappelijk doel, nemen daarbij elk hun verantwoordelijkheid en brengen hun eigen kennis en ervaring in. Alhoewel de nieuwe verhouding nog pril is en gepaard gaat met vallen en opstaan, kan zij worden gezien als een alternatief voor de klagende en eisende burger en de afwerende overheid. Dit draagt bij aan een groter draagvlak voor natuurbeheer. Soms kunnen de rollen hierbij omgedraaid worden. Burgers participeren dan niet binnen de kaders van natuurorganisaties, maar natuurorganisaties participeren binnen de kaders van een burgerinitiatief. Dan praten we over een faciliterende en ondersteunende rol voor natuurorganisaties in plaats van een organiserende en financierende rol.

4. Natuurbeheerders moeten zich bewust worden van de politieke kracht van argumenten rondom draagvlak. In een democratische samenleving is steun van de bevolking een belangrijk criterium voor beleid. Daarmee is draagvlak geen neutraal begrip, maar een begrip dat actief wordt gebruikt door voor- en tegenstanders. De eerder genoemde visies over het natuurbeleid geven daarvan diverse voor-

beelden, zoals het gebruik van termen als 'elite-natuur' en 'ecologen-hobby'. Dergelijke terminologie blijft hangen in de hoofden van mensen en heeft grote invloed op de beeldvorming. Hiermee komt ook het belang van 'framing' in de discussies over het natuurbeleid in zicht. Diverse studies hebben laten zien dat zowel voor- als tegenstanders een conflict rondom natuurbeheer actief framen, en daarbij vaak claimen om namens de bevolking te spreken (Buijs, 2009b). Succesvol omgaan met en reageren op framing is een vak apart, en daarover kunnen de meeste natuurbeheerders nog veel leren.

5. Tot slot pleiten we voor een herwaardering van de emotie in het natuurbeheer. Natuurbescherming is altijd gebaseerd geweest op een combinatie van ecologische kennis, normatieve doelen en emotionele beleving. Door de professionalisering en juridisering van de afgelopen jaren is het debat hierover te weinig gevoerd. Want alhoewel de emotionele betrokkenheid van natuurbeschermers en de concrete beleving van natuur in het verleden een grote rol hebben gespeeld in de opkomst en vormgeving van natuurbescherming in Nederland, is mede onder invloed van de professionalisering van het natuurbeleid de nadruk steeds meer op wetenschappelijke argumenten komen te liggen (van Koppen, 2002). Natuurorganisaties moeten dringend de muren van hun ecologisch jargon slechten en de discussie niet meer benaderen als een tegenstelling tussen rationele en wetenschappelijke natuurbeschermers enerzijds en onredelijke en emotionele burgers anderzijds. Maatschappelijk draagvlak is voor een groot deel gebaseerd op emotionele overwegingen zoals persoonlijke betrokkenheid en het genieten van natuurervaringen. Ten onrechte worden dergelijke emotionele argumenten soms als irrationeel en daarmee als niet-legitiem beschouwd door natuurbeheerders (Buijs & Lawrence, 2012). Maar het zijn juist uitingen van emotionele betrokkenheid bij dieren, bomen, landschappen of plekken die burgers stimuleren om in actie te komen en bij te dragen aan de bescherming ervan. Natuurbeschermers die gebruik maken van die liefde voor de natuur hebben meer succes dan zij die in de verdediging schieten. Door als natuurbeheerder of (semi-)ambtenaar je eigen emotionele betrokkenheid bij de natuur en jouw natuurgebied te tonen, vergroot je het wederzijds begrip en kan een (hernieuwde) dialoog ontstaan.

Grote zorgen omtrent weidevogels in Nederland hebben in Fryslân geleid tot het groots opgezette burgerinitiatief 'Kening fan 'e greide' (www.keningfanegreide.nl). De Grutto staat hier model voor de weidevogels, als koning van de weide.

Literatuur

- Boorn, C. van den, 2007.** Boomhut of chatroom? Een onderzoek naar de natuurinteresse van Nederlandse kinderen in 2006 en 20 jaar eerder. Doctoraalscriptie VU, Amsterdam.
- Buijs, A.E., 2009a.** Protest door betrokkenheid: de draagvlakmatrix als denkmodel voor protest in het Drents Friese Wold, in: Elands, B., Turnhout, E. (Eds.), Draagvlak en betrokkenheid. Wot studie nr.9, Wageningen.
- Buijs, A., 2009b.** Natuurbeelden: publieke visies op natuur en de consequenties voor het natuurbeheer. Wageningen Universiteit, Wageningen.
- Buijs, A. & A. Lawrence, 2012.** Emotional conflicts in rational forestry: Towards a research agenda for understanding emotions in environmental conflicts. Forest Policy and Economics DOI: 10.1016/j.forpol.2012.09.002.
- Dam, R. van, I. Salverda & R. During, 2011.** Effecten van burgerinitiatieven en de rol van de rijksoverheid. Alterra [etc.], Wageningen [etc.].
- Elands, B.H.M. & E. Turnhout, 2009.** Burgers, beleid en natuur: tussen draagvlak en betrokkenheid. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Groenestein, T. van & P.P. Verheggen, 2010.** Onderzoeksrapportage peiling over belang van natuur onder Nederlandse bevolking (powerpointpresentatie). Motivation, Amsterdam.
- Groot, M. de, I.E. Salverda, R.I. van Dam & J.L.M. Donders, 2012.** Drijfveren, sociaal kapitaal en strategie van collectieve burgeracties tegen grote landschappelijke ingrepen. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Koppen, C.S.A. van, 2002.** Echte natuur: een sociaaltheoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving. Wageningen University, Wageningen.
- Kuindersma, W., R.I. van Dam & J. Vreke, 2007.** Sturen op niveau: perversies tussen nationaal natuurbeleid. Wettelijke Onder-

- zoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Mattijssen, T., J. Westerink, A. Buijs, E. Steingröver & F. Langers, in press.** Ganzen als slachtoffer, bron van overlast, natuurervaring of ganzenbout, voer voor discussie. Vakblad Natuur, Bos en Landschap.
- Salverda, I. & R. van Dam, 2008.** Voorbeelden van burgerparticipatie en maatschappelijk initiatief: quick scan ten behoeve van de Agenda Landschap. Alterra, Wageningen UR [etc.], Wageningen [etc.].
- SCP, 2011.** De sociale staat van Nederland 2011. SCP, Den Haag.
- Tonkens, E. & I. Verhoeven, 2011.** Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijk-aanpak. Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief burgerschap, Amsterdam.
- WRR, 2012.** Vertrouwen in burgers. Amsterdam University Press, Amsterdam.

Summary

Public support for nature protection in a changing society

Public support for nature protection in The Netherlands has grown remarkably since the 1970s. In recent years, however, some gaps and weaknesses have become manifest, which deserve the attention of nature protection organizations and nature policy makers. The political priority of nature protection has declined in public opinion, and several conflicts occurred between a top-down nature management approach and the preferences and practices of critically engaged citizens. Over-all, a shift can be observed from a broad consensus on nature policy and management to more polarized discourses. Against this background, five challenges for nature protection organizations and policy makers are identified: utilizing and stimulating nature recreation experiences; framing nature policy and management with citizens in mind; utilizing and stimulating volunteer work; being open and supportive to citizen initiatives even when they are critical of established nature management; and engaging in public debates with recognition of emotional arguments.

Dr. A.E. Buijs
Alterra & Wageningen Universiteit, vakgroep Bos en Natuurbeleid
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
arjen.buijs@wur.nl

Dr. C.S.A. van Koppen
Wageningen Universiteit, vakgroep Milieubeleid
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Kris.vankoppen@wur.nl